

VVAO Lustrum 2023, 105 jaar

Speech Sophie Witteveen: Een eeuw vrouwenemancipatie: onvoltooid verleden?

17 september 2023

Beste VVAO-leden en andere genodigden,

Graag richt ik mij tot jullie als landelijk voorzitter van onze vereniging. We zijn allemaal trots dat we dit 21^e lustrum van de VVAO met jullie allen mogen vieren. Ik zou mijn betoog willen openen met de prangende vraag: als we terugblikken op een eeuw emancipatie van de (hoogopgeleide) vrouw, is hier sprake van een onvoltooid verleden? Ik zal jullie niet in spanning laten. Mijn antwoord is: "ja". In deze speech zal ik ingaan op het waarom. De huidige generatie vrouwen realiseert zich eigenlijk niet van hoever wij zijn gekomen en hoe ver wij nog te gaan hebben om daadwerkelijke gelijkwaardigheid te bereiken. Het gaat niet alleen om het bewustzijn dat ontbreekt, maar ook om een gevoel van urgentie. Beide zijn nodig om tot een verandering te komen van de bestaande situatie. En daar kan de VVAO een rol in spelen.

Eén manier om awareness te creëren dat onze missie nog niet is voltooid, is het gebruik van influencers in de media. Je hebt aansprekende voorbeelden nodig om te tonen hoe man-vrouw verhoudingen zouden moeten zijn in de maatschappij. Dat doen wij vandaag door sterke en universitair opgeleide vrouwen als Sandra Roelofs en Laura Bas als rolmodellen te presenteren. Niet alleen de sprekers die hier optreden maar ook de vrouwen die in de VVAO media (Podcasts) worden geïnterviewd vervullen een voorbeeldfunctie. Daarmee bouwen wij voort op de bekende VVAO-leden, van Aletta Jacobs en Marga Klompé tot Hedy D'Ancona en Angela Maas die ons zijn voorgegaan om gelijke behandeling voor vrouwen te verkrijgen. Maar goed beschouwd kunnen wij als leden ieder op zich al een rolmodel zijn voor de volgende generatie.

Die 105 jaar omspannen vier generaties, die allemaal op een ander punt in die voortschrijdende emancipatie van de hoogopgeleide vrouw staan. Als ik in die lijn naar mijn persoonlijke voorgangers kijk, dan waren mijn beide oma's rond het oprichtingsjaar van de VVAO in 1918 slim genoeg om te studeren. Maar in hun tijdsgewricht was het al heel wat dat zij respectievelijk als apothekersassistente en bestuurssecretaris hun gestudeerde mannen ondersteunden.

Mede door hun stimulans rondde mijn moeder, Heleen Visser, die nog actief lid is bij onze afdeling Gooi en Eemland, wel een universitaire studie af. Zij ging werken in het jaar 1956, waarvan wij weten dat het het eerste jaar was dat getrouwde vrouwen een betaalde baan mochten hebben. Dat heeft zij zich niet eens zo sterk gerealiseerd. Mijn ouders waren uiterst modern voor die tijd, want ze deelden hun eerste baan 50-50, op initiatief van mijn vader.

Toen ikzelf in de jaren '80 ging studeren merkte je geen verschil meer in de behandeling tussen meisjes en jongens in het onderwijs. Maar na later bleek maakte ik wel deel uit van de slechts 5% moeders die haar kinderen naar de crèche bracht, dat was nog heel uitzonderlijk in de jaren '90! De VVAO heeft zich toen ter tijd overigens nog ingezet om het aantal crècheplaatsen uit te breiden. Ook zal ik de eerste generatie vrouwen zijn die na de overgang met bijbehorende klachten nog doorwerkt tot haar 68e. Het bewustzijn hierover neemt wel toe. Aan de invloed van Hormonen op je gedrag hebben we vorig jaar op Internationale Vrouwendag een symposium gewijd, zoals jullie weten. Het is goed om informatie over dit soort typische vrouwenonderwerpen onderling te delen. En dan kom ik bij de generatie van mijn dochter Valerie, 24 jaar en aspirant-lid, die nu voor haar Master studeert. Zij was aanwezig op het Women Economic Forum vorig jaar, waar we de cijfers

presenteerden van het VVAO Emancipatie Dashboard. Daaruit bleek wel dat de hoogopgeleide vrouw helaas nog steeds is achtergesteld bij de man als het gaat om economische zelfstandigheid en evenredige vertegenwoordiging in besluitvorming. Veel van die getallen waren nog onbekend bij zowel de jonge als de oudere VVAO-leden. Nieuw voor mijn dochter en haar leeftijdsgenoten was ook het verhaal van Suzanne Jansen, auteur van “De omwenteling” over de geschiedenis van de vrouw in Nederland, die dit jaar bij ons kwam spreken op Internationale Vrouwendag. Zij en haar medestudenten zijn zich er eigenlijk niet van bewust dat vrouwen nog maar zo kort geleden niet dezelfde rechten hadden als mannen en dat vrouwen daar hard voor hebben moeten vechten. Voor Valerie was de film “It is raining women” die we als VVAO hebben gepromoot ook een eye-opener. Die gaat over een vrouw die een rechtszaak aanspant omdat ze 20% minder verdient dan mannen die hetzelfde werk doen. De jonge vrouwen van mijn dochters studentenvereniging die de film zagen beseften dat er nog steeds een glazen plafond is. En dat je dat niet merkt totdat je je hoofd ertegen stoot. Het is goed dat zij daar nu meer over weten, voordat ze de arbeidsmarkt betreden.

Deze generaties zijn ook vertegenwoordigd in de VVAO. Met de VVAO bieden wij vrouwen, net als de mannen dat hebben, een “old girls netwerk”. Binnen dit verband kunnen wij gezamenlijk veel kennis en ervaring delen, waardoor de meisjes van de toekomst beter geïnformeerd en voorbereid zijn en zich ertegen opgewassen voelen om gelijke behandeling te eisen als het daarop aankomt. Wij moeten niet achterover leunen maar voorover buigen en de nieuwe generatie op onze schouders nemen, zodat zij verder kunnen kijken en reiken dan wij! Want het lijkt een beetje of de buitenwereld het gevoel voor urgentie van de genderkwestie verloren is. Men denkt dat de vrouwenemancipatie voltooid is en richt zich op andere groepen die empowered moeten worden. De VVAO kan helpen om dat bewustzijn te creëren, binnen en buiten de vereniging. Maar is dat wel iets voor ons? En hoe gaan we dat doen?

Bij een klein onderzoekje in hoeverre de VVAO naar buiten toe zich heeft uitgesproken over haar doelstelling om de maatschappelijke belangen van hoogopgeleiden te behartigen, was ik blij verrast te zien dat er toch bij menig lustrum uitspraken zijn gedaan door de VVAO over dit onderwerp.

Het eerste krantenbericht dat de VVAO zich inzet voor maatschappelijke belangenbehartiging dateert al van 1926. Er was altijd wel een interne worsteling of de VVAO zich over vrouwenbelangen moest uitspreken of niet. In 1945 is naoorlogs voorzitter en verzetsheld Marie-Anne Tellegen daar heel stellig over. Zij zegt: “Wij zijn te precies, te bescheiden en dikwijls ook te lui. Wij durven ons zelden te uiten over een onderwerp dat wij niet geheel beheersen. Toch... zullen we bereid moeten zijn de volle verantwoordelijkheid te dragen”

In 1968 doet ook de VVAO stevige uitspraken. Ik lees: “De vereniging stelt zich op het standpunt dat er zowel wettelijk als in de praktijk nog steeds discriminatie bestaat ten aanzien van de vrouw”. Hierbij wordt gerefereerd aan onrechtvaardige belastingheffingen en geringer promotiekansen voor vrouwen. Ik zou durven stellen dat wij 55 jaar na dato zeker in de praktijk helaas nog steeds discriminatie ondervinden.

In 1975 en 1976 laat de VVAO in de pers weten verontrust te zijn omdat er minder vrouwen dan mannen in wetenschappelijke functies werken. Een tijdelijke voorkeursbehandeling bij benoemingen zou nodig zijn zodat academische vrouwen de achterstand op mannen kunnen inlopen. De VVAO wijst er op dat er landelijk slechts 2,5% vrouwelijke hoogleraren waren. Op het verzoek voor positieve discriminatie antwoordt de Erasmus in hetzelfde krantenartikel echter koeltjes dat er nog nooit naar geslacht is gediscrimineerd en dat dit ook nooit zal gebeuren.

Ook hierin ondersteunen wij onze zustervereniging, het Landelijk Netwerk Vrouwelijke Hoogleraren, die in hun jaarlijkse monitor laten zien dat vrouwelijke professoren nog steeds

ondervertegenwoordigd zijn. Zo hebben we een social media post gemaakt over Daphne Stam, die wegging bij de TU Delft wegens de macho-cultuur en hebben we binnenkort een avond over Me-too.

In 1986, dus bijna 50 jaar geleden, staat er in een persbericht dat gaat over de VVAO: "De fase dat emancipatie bespreekbaar was, is voorbij. Ook de fase dat het op de politieke agenda stond is afgesloten." Desondanks betoogt de VVAO in datzelfde artikel dat de kinderopvang volstrekt onvoldoende is voor de volgende generatie vrouwen die werken vanzelfsprekender vindt en blijkt verder dat de VVAO adviezen geeft aan de Sociaal Economische Raad en pleit voor een hoger budget en een ministerpost voor Emancipatiezaken.

In 1988 stelt de VVAO dat economische zelfstandigheid en alles wat dat vergemakkelijkt, zoals uitbreiding van de kinderopvang, haar doel is voor de komende jaren en dat dat ook positieve actie vereist. De journalist van het bericht schrijft erbij: "de deftige dame onder de vrouwenverenigingen gaat duidelijk stelling nemen." Tot dan toe was naar hij schrijft afstandelijkheid het kenmerk van de vereniging en vonden sommige leden het niet chique om kleur te bekennen. Maar, hetgeen dit bestuur 35 jaar geleden stelde, geldt nog steeds. Het ging volgens hen om kiezen of verliezen: "Je moet kiezen, een gezicht laten zien. Als je dat niet doet, heb je geen aantrekkingskracht voor de jonge generatie en dan verlies je."

In 1993 haalt VVAO opnieuw de krant met een lustrumcongres dat zoekt naar de oorzaken van de geringe doorstroming van vrouwen naar hogere posten. Hier wordt opnieuw gezegd: "We denken dat we er al zijn, maar vrouwen dringen slechts door tot het middenkader en daarna blijven ze steken", als gevolg van onzichtbare barrières. In datzelfde artikel wordt aangegeven hoe de VVAO wil communiceren naar buiten toe: er wordt stelling genomen, maar de VVAO staat niet op de barricaden. Zij wil op een beschaafde manier haar deskundigheid laten blijken.

We kijken dus terug op een roemrijk VVAO verleden waarin wij onze missie duidelijk gestalte hebben gegeven. En we zien dat we worstelen met een onvoltooide zaak, de emancipatie en empowerment van de hoogopgeleide vrouw. Onze stijl is terughoudend maar we kaarten kwesties wel degelijk aan. De conclusie is dus dat wij er nog niet zijn qua volledige gelijkwaardigheid, maar dat we de mentaliteit en de middelen als grote vereniging hebben om te zorgen dat de volgende generatie er beter voorstaat dan de huidige. Ter afsluiting een citaat van Johann Wolfgang von Goethe dat we ons ter harte moeten nemen: Die jetzige Generation entdeckt immer, was die alte schon vergessen hat. "De huidige generatie ontdekt steeds weer opnieuw wat de vorige vergeten is".